

Türkiye'nin Kimlik Değişimi Bağlamında Türkiye-Suriye İlişkileri (1990-2010)

Gizem SINIR¹

¹Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, gizemsinir@gmail.com, 0000-0002-8645-5289

Özet

Soğuk savaşın sona ermesiyle uluslararası ilişkiler alanı bir değişim sürecine girmiştir. Meydana gelen bu değişim, uluslararası ilişkiler disiplindeki mevcut olan yaklaşımların da sorgulanmasına vesile olmuştur. Bunun sonucu olarak eleştirel teoriler arasında bulunan ve bir uluslararası ilişkiler yaklaşımı olarak Konstrüktivizm karşımıza çıkmıştır. Uluslararası ilişkiler disiplinine farklı bir bakış açısı getiren Konstrüktivizm; diğer hakim yaklaşımların göz ardı ettiği kimlik, kültür ve söylem gibi olguları devletlerin dış politika enstrümanları olarak uluslararası ilişkiler analizlerine katılımını sağlamıştır. Bu bağlamda çalışmanın ana problemi; devletlerin dış politika girdilerinde kimlik, kültür ve söylem gibi araçları benimsemesiyle; bu araçların dış politika çıktılarına ne şekilde etkileyip, değiştireceği düşüncesi oluşturmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın ana problemi için kullanılacak araç Konstrüktivizm yaklaşımının argümanları olacaktır. Devletlerin sosyal aktörler olduğu ve oluşturulan ortak bir diyalog sayesinde dış politika eylemlerini dönüştürebildiği fikri, çalışmanın ana iddiasını oluşturmaktadır. Zira bu çalışmada devletlerin ortak bir diyalog sayesinde dış politika argümanlarını değiştirmesi; Türkiye'nin 1990'lı yıllardan sonra dış politikasında bölgesel istikrarı öngören ve pek çok devlet ile kültürel-etnik vurguya dayalı ve ekonomik çıkarları güçlendirecek bir dış politika stratejisi geliştirdiği fikri üzerinden değerlendirilecektir. Nitel araştırma yöntemine göre hazırlanan bu çalışmanın odak noktası; Konstrüktivizm evreninde Türkiye-Suriye ilişkileri olarak belirlenmiştir. Çalışmada öncelikle Konstrüktivizmin genel savlarından bahsedilmiş; daha sonra ise uluslararası ilişkiler disipliniinde hâkim olan realizm, idealizm gibi yaklaşımlarla olan ilişkisi tartışılmıştır. Son olarak ise Ak Parti iktidarı dönemindeki Türkiye'nin Suriye temelli dış politikası konstrüktivist yaklaşım ile analiz edilmiş ve çalışmanın ana iddiası ortaya konmuştur

Anahtar Kelimeler: Konstrüktivizm, Türk Dış Politikası, Türkiye- Suriye İlişkileri, Kimlik Değişimi

Turkey's Identity Change in the Context of Turkey-Syria Relations (1990-2010)

Abstract

With the end of the Cold War, the field of international relations entered a process of change. This change has been instrumental in questioning the existing approaches in the discipline of international relations. Consequently, Constructivism, which is one of the critical theories and an approach of international relations, has emerged. Constructivism, which brings a different perspective to the discipline of international relations; the fact that identity, culture and discourse, which other dominant approaches ignore, enabled states to participate in international relations analysis as foreign policy instruments. In this context, the main problematic of the study; states adopting tools such as identity, culture and discourse in their foreign policy inputs; and how these instruments affect and change the foreign policy outcomes. Therefore, the main problematic of the study will be the arguments of the Constructivism approach. The idea that states are social actors and that they can transform their foreign policy actions through a common dialogue is the main argument of the study. This is because in this study, the change of foreign policy arguments by a common dialogue between states; Turkey's foreign policy after foreseeing regional stability in the 1990s and based on cultural-ethnic emphasis with many state and will be evaluated on the idea of developing a foreign policy strategy to boost economic interests. The focus of this study, which was prepared according to the qualitative research method; Constructivism is determined as Turkey-Syria relations in the universe. In the study, the general arguments of constructivism were mentioned; and then the relationship between realism and idealism which is dominant in the discipline of international relations is discussed. Finally analyzed by the AK Party of Turkey, Syria-based constructivist approach to foreign policy during his reign and demonstrated the main argument of the study.

Key Words: Constructivism, Identity, Turkish Foreign Policy, Turkey-Syria Relations, Identity Changes

Atif için,

Sınır, G. (2019). Türkiye'nin Kimlik Değişimi Bağlamında Türkiye-Suriye İlişkileri (1990-2010). *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 1(1), 19-27.

1. Giriş

Dış politikanın temel aktörü devlettir ve uluslararası ilişkilerde devletler arasında bir alt-üst ilişkisi bulunmamaktadır. Dolayısıyla dış politika, analiz edilme ve öngörülme açısından oldukça zor bir alandır. Pek çok araştırmacı bu karmaşıklığı gidermek amacıyla uluslararası ilişkiler teorilerinden yararlanmaktadır. Dış politika analizlerinde Realizm, İdealizm ve Liberalizm gibi temel yaklaşımların etkisi görülmektedir. Fakat dış politika enstrümanlarının farklılık göstermesiyle dış politika analizlerine de alternatif bakış açıları getirilmiştir.

Uluslararası ilişkiler disiplini son yıllarda daha büyük metodolojik konulara duyarlı hale gelmeye başlamıştı ve disiplindeki hâkim olan yaklaşımların eleştirilmesine neden olmuştur (Palan, 2000: 575). Dolayısıyla uluslararası ilişkiler disiplinini özellikle ABD'deki etkin yaklaşımları iki büyük tartışma şekillendirmiştir (Reus-Smit, 2013: 285). Bu tartışmalardan ilki; realizm-idealizm olarak bilinen ve 1930-1940'lı yıllara hâkim olan tartışmalar iken, gelenekselci- davranışsalci teoriler ayrımına dayanan ikinci tartışma rasyonalist-eleştirel yaklaşımlar 1980'li ve sonraki yıllara hâkim olmuştur (Arı, 2013: 40). 1930-1940'lı yıllarda gerçekleşen ilk tartışma, çerçevesini dünya savaşlarının sona ermesinden sonra oluşturmuştur. Bu dönemdeki çalışmalar daha ziyade savaşın nedenleri ve tekrar yaşanmaması için gerekli mekanizmalar üzerine yoğunlaşmaktadır. Liberal ve idealist unsurların ön plana çıktığı bu dönem, 1930'ların ikinci yarısı ve 1940'lardaki gelişmelerle, Milletler Cemiyeti'nin kolektif güvenlik mekanizmasının çökmesi üzerine uluslararası barışın ve güvenliğin sağlanabileceğini savunan liberallerin ve idealistlerin eleştirilmesine neden olmuştur (Arı, 2013: 42). Dolayısıyla uluslararası ilişkilerdeki aktörlerin temel girdileri ve ihtiyaçları da bu dönemin koşullarına göre biçimlenmiştir. Başka bir ifade ile bu dönemdeki uluslararası dinamikler ve gelişmeler, idealizm ve realizm teorilerinin tartışılmasına ve liberalizm-idealizm yaklaşımlarının eleştirilmesine zemin hazırlamıştır.

1980'lerin sonlarına ve 1990'ların başına ulaşıldığında küresel sistemde meydana gelen değişim ve dönüşümler, uluslararası ilişkiler disiplini geniş yankı bulmuş ve ikinci tartışmanın başlangıcını oluşturmuştur. Soğuk savaşın sona ermesiyle başlayan bu süreç içerisinde uluslararası ilişkiler uzmanları değişimi gerçekleştiren olguları ve süreçleri analizlerine tabii tutmuşlardır (Arı, 2013: 499). Belirtildiği gibi özellikle Soğuk savaşın son dönemlerinde neo-realizm ve neo-liberalizm tartışmaları vuku bulurken, öte yandan da rasyonalist teorilerle post-modernizm arasında süregelen bir tartışma mevcut idi (Demirtaş, 2014: 169). 1980'li yıllardan sonra gerçekleşen bu tartışmalarda neo-realizm; uluslararası sistemin anarşik yapısında devletlerin çatışma ve rekabet boyutunu vurgularken; neo-liberalizm ise bu anarşik ortamda nasıl iş birliği kurulabileceği boyutunu ele almaktadır. Tartışmanın diğer boyutunu ise; rasyonalistlerin güç ve çıkar odaklı yaklaşımlarına olan eleştiri oluşturmaktadır (Reus-Smit, 2013: 286). Temel olarak Neo-realistler ve neo-liberaller arasındaki tartışma, "akılcılık" a olan ortak bir bağlılığa dayanmaktadır. Bütün sosyal teoriler gibi rasyonel seçimlerde bizi, aktörlerin kimliklerini ve çıkarlarını dışsal olarak verilen ve aktörlerin davranışlarının nasıl sonuçlara yol açtığına odaklanmak için yönlendirir (Wendt, 1992: 392). Dolayısıyla, rasyonalizm, hem sürecin hem de kurumların temel olarak davranışsal bir kavramını sunar yani davranışları değiştirir fakat kimlikler ve çıkarları değiştirmez. Bu tarz bir probleme ek olarak, neo-realistler ve neo-liberaller, genel olarak aktörler hakkındaki benzer varsayımları paylaşırlar; devletler, sistemdeki baskın aktörlerdir ve güvenliği "kendi çıkarları" şeklinde tanımlamaktadır.

Belirtilen tartışmaların kaynağını o dönemdeki uluslararası gelişmeler ve koşullar oluşturmaktadır. Örneğin, ikinci dünya savaşından sonraki uluslararası koşullar ile 1990'lardan sonraki uluslararası koşullar ve dinamikler birbirinden oldukça farklıdır. Dolayısıyla sözü edilen tartışmaların ve hâkim yaklaşımların eleştirilmesinin kaynağını uluslararası sistemde meydana gelen gelişmeler ve ülkesel koşullar oluşturmaktadır. Bu bağlamda küresel sistemde meydana gelen değişiklikler ve dönüşümler analize tabii tutulurken, farklı bir bakış açısına ihtiyaç duyulmaktaydı. Başka bir deyişle gerçekleşen tartışmaların eksikliği göze çarpmaktaydı. Küresel sistemdeki iki kutupluluk döneminin sona ermesi ve süper güç unsurlarının değişmesi uluslararası ilişkiler disiplini analizine tabii tutulan olguların da güncellenmesine neden olmuştur. Böyle bir ortamda temelleri atılan inşacılık ise hem rasyonalist teorilerin hem de post-modernist teorilerin sentezini oluşturmaktadır. Fakat ilgi alanları, yapıları ve araçları arasındaki ilişki nedeniyle inşacılık diğer uluslararası ilişkiler teorilerinden ayrılmaktadır. Uluslararası ilişkileri ve dış politikayı sürekli değişim içerisinde olduğu savı ile ele alan Konstrüktivizm, birbirini etkileyen kimliklerin ve sosyal olguların belirleyiciliği açısından önem taşımaktadır. Konstrüktivist yaklaşım esas olarak devletin kimliğinin, çıkarlarını şekillendirdiği üzerinde durmaktadır.

Çalışmanın amacı; Türkiye'nin Suriye temelli dış politikasında kimlik, kültür ve söylem gibi araçların etkili olduğu öngörülerek, Türkiye- Suriye dış politika analizine konstrüktivist yaklaşımla odaklanmaktır. Bu bağlamda "komşularla sıfır sorun" politikasının mimarı olarak görülen Ahmet Davutoğlu'na göre "Türkiye'nin asıl güç kaynağı tarihi ve coğrafi zenginlikten kaynaklanan ve stratejik bir derinlik oluşturan özgün kimliğidir" (Davutoğlu'ndan akt. Atılğan, Ağır, 2017: 73). Ak Parti iktidarı döneminde özellikle Ortadoğu bölgesindeki pek çok devlet ile dış politika stratejisi geliştirilmiş ve dış politikada "kimlik", "söylem", "kültür" gibi unsurlar etkili olmuştur.

Çalışmanın ilk bölümünde Konstrüktivizm ve hakim yaklaşım olarak nitelendirilen Realizm, İdealizm ve Liberalizmin karşılaştırılması yapılacaktır. 1990'lı yıllardaki Türkiye-Suriye ilişkilerinin irdeleneceği ikinci bölümde ise iki devletin dış politika argümanları değerlendirilecektir. Değişen kimliğin dış politikayı ne ölçüde şekillendireceği ya da değişen dış politikanın kimliği ne ölçüde biçimlendireceği iddiasını temel alan üçüncü bölümde ise; 2000'li yıllardaki Ak Parti hükümetinin Suriye hükümeti ile olan dış politika argümanları irdelenecektir.

1.1 Konstrüktivizm ve Hâkim Yaklaşımlar

Neo-realizm ve klasik realizm özünde materyalizmi barındırmaktadır. Başka bir deyişle realizm devletlerin maddi ihtiyaçlarına, teşviklerine, gücüne ve araçsallığına ilişkin akılcılığına (devletlerin maliyet ve faydalarını hesaplayarak avantaj peşinde koşmaları) odaklanmaktadır. İnşacılık aksine devletlerin ne istediğinin sosyal ve ilişkisel inşasını vurgulamaktadır. Tüm bu yaklaşımlar, güç politikalarına, iş birliğine, çatışmaya ya da diğer herhangi bir olguya odaklanmak için kullanılabilir. Bu nedenle, iktidara özel bir ilgiyi sadece gerçekçilikle ilişkilendirmek hatalıdır çünkü uluslararası ilişkilerin tüm paradigmaları güce, motivasyona, nedene ya da etkiye sahip olmakla ilgilidir (Hurd, 2008: 299). Başka bir deyişle Hurd'un sözünü ettiği her iki teoride; maddi unsurların açıklanması ve bu unsurların siyasete entegre edilmesi konusunda hemfikir olmalarına rağmen inşacı teori, sosyal olguların göz ardı edilemeyecek kadar elzem olduğunu belirtmektedir.

Öte yandan hem liberal hem de realist yaklaşımlar, anarşi kavramını sorgulamadan kabul etmektedir. Fakat konstrüktivistler anarşi kavramının anlaşılması gerektiğini ve farklı dönemlerde bu anarşi kavramının değişkenlik gösterebileceğini vurgulamaktadır (Demirtaş, 2014: 172). Buna ek olarak neo-liberaller ve neo-realistler, devletlerin uluslararası ilişkiler alanında temel aktörler olduğunu kabul etmektedir. Ayrıca devletlerin temelde kendi çıkarını düşünen aktörler olduklarını da savunmaktadırlar. Konstrüktivist yaklaşımın bu konudaki temel savı ise; devletlerin çıkarlarının sosyal unsurlarla inşa edildiği ve devletlerin sosyal aktörler olduğu üzerinedir (Reus-Smit, 2013: 290). Diğer uluslararası ilişkiler teorilerinden farklı olarak konstrüktivist teorinin üzerinde en çok durduğu kavramlardan birisi de kimlik olmuştur. İnşacı yaklaşımın arkasındaki kimliğe dayalı anlayış, Alexander Wendt tarafından yapılan bir gözlem ile anlaşılabilir. Wendt; beş yüz İngiliz nükleer silahının, beş Kuzey Kore nükleer silahından ABD için daha az tehditkâr olduğunu belirtmektedir (Wendt'ten akt. Hurd, 2008: 298). Bu gözlemden de anlaşılacağı üzere; aktörlerin kimlikleri başka bir aktöre etki edebilmektedir. Basit bir ifade ile "İngiltere dost, Kore ise düşman" çıkarımı yapılabilir. İngiltere'nin dost sıfatı ile betimlenmesi, kimlik açısından ABD'ye benzemesi ve dolayısıyla çıkarlarının da ortak bir zeminde buluşabilme olasılığından kaynaklanmaktadır. Konstrüktivist yaklaşım aktörlerin kimlikleri üzerinden; yapıyı ve aktörlerin dış politika unsurlarını analiz etmektedir. Ayrıca Konstrüktivizme göre uluslararası normlar ve değişkenler devletlerin kimlik ve çıkarlarını şekillendirmede rol oynar. Zira devletlerin, fikri değişmekte, normlar gelişmekte ve kültür değişime uğramaktadır. Bu bağlamda konstrüktivistlere göre, devletler arası ilişkilerde değişim mümkündür, ancak bunun olabilmesi için öncelikle "fikirsiz unsurların" değişmesi gerekmektedir. Değişimin olası yollarından biri devletlerin kimliklerinin değişmesi, bunun da çıkar algılamalarını etkilemesidir (Demirtaş, 2015: 177). Bunun sonucunda da devletlerin çıkarları, kimlikleri ve sosyal inşa araçlarında dönüşüm gözlenebilmekte ve uluslararası sistemin yapısını da etkileyebilmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin değişen çıkarları, kimliği ve dış politika gündemleri bir sonraki bölümde irdelenecektir.

2. 1990'lı Yıllarda Türk Dış Politikası ve Suriye ile İlişkiler

İki kutuplu soğuk savaş yılları devletleri statükocu politikalar izlemeye sürüklemiştir (Boyras, 2013: 425). Dolayısıyla Dünya siyasetinin ve devletlerin iki kutba yönelik şekil alması devletlerin dış politika emellerinde hareket kabiliyetlerini kısıtlayıcı bir rol oynamıştır.

Bu bağlamda Türk Dış Politikası da Sovyet Tehdidine karşı Batı bloğu ekseninde rol almış ve dış politikasını buna göre şekillendirmiştir (Akıllı, 2013: 51). Soğuk savaşın ardından, Türk Dış Politikasındaki temel politika haline gelen "Batıcılık" unsuru etkisini azaltmıştır. Erman Akıllı'nın da belirttiği gibi Soğuk Savaş döneminin sonlanması ve Sovyetlerin dağılmasından sonra Türk Dış politikasının temelindeki batıcılık unsuru zayıflamış ve özellikle Batı açısından Türkiye'nin Batılı kimliği sorgulanmıştır (Akıllı, 2013: 51). Dolayısıyla Türkiye bu süreçte yeni kimlik arayışlarına girişmiştir. Özellikle Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyelik başvurusunun kabul edilmemesi, batıya yönelik oluşturulan kimliğin yapay olduğu ve sürdürülebilir olmadığı düşüncesine yol açmıştır (Güney, 2017: 72). Öte yandan 1990'larda, büyük ve küçük tüm devletler, Avrasya'da yaşanan değişimin gelgitlerinden kaynaklanan yeni uluslararası gerçekliklere uyum sağlamaya çalışmıştır. Türkiye, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından, Doğu Avrupa ve Orta Asya'nın siyasi ve stratejik manzarasının dönüşümünden ve Balkanlar ile Kafkasya'da şiddet içeren etnik-ulusal çatışmaların patlak vermesinden en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur (Sayari, 2000: 169). Bu gelişmeler, Türkiye'nin dış politika ortamını değiştirmiş; yeni riskler ve zorluklar yaratırken, rolünü genişletme fırsatları yaratmıştır. Türkiye'nin bu bağlamda yeni oluşan dinamiklerin etkisiyle bölgesel ve milliyetçi bir kimlik arayışına girdiği tartışmalar arasındadır. 1990'larda Türkiye, Batıcılık üzerine inşa ettiği dış politika ilkelerinin bir kısmını değiştirmiş ve Soğuk Savaş sonrası dönemin dinamiklerini karşılamak için yeni girişimler başlatmıştır. Soğuk Savaş yıllarına kıyasla, 1990'lardaki Türk dış politikası; Ortadoğu, Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya'da önemli ölçüde daha aktif ve iddialı görünmüştür (Sayari, 2000: 170). Dolayısıyla Türkiye'nin aktif politika arayışı en çok Ortadoğu'da belirgin hale gelmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin aktif politika unsurunu, bölgenin stratejik aktörü olan Suriye ile olan ikili ilişkilerinden tartışabilmek mümkündür.

İki bölgesel ülke olan Türkiye ve Suriye değişen dünya düzenine uyum sağlamak ve kendi politikalarını uygulayabilmek için tehditleri ve fırsatları değerlendirmek durumunda kalmıştır (Kengerü, 2014: 43). Türkiye ve Suriye'nin ilişkilerinin genel çerçevesi olumsuz bir seyirde ilerlemiştir. Gerek Birinci Dünya savaşı sonrasında yaşanan sınır anlaşmazlıkları gerekse soğuk savaş döneminde karşıt kutuplarda yer almalarından kaynaklanan anlaşmazlıklar, iki ülkenin birbirlerine karşı düşmanca politikalar izlemelerine neden olmuştur (İnat, 2015: 205). Suriye ve Türkiye ilişkilerinin olumsuz şekilde seyir etmesinin diğer bir nedeni de

bölge dışı aktörlerin olumsuz etkilerinin olduğu belirtilebilir. Başka bir ifade ile bölge dışı aktörlerin Ankara ve Şam arasındaki problemlerin diplomasi yoluyla çözülmesini engellemiştir. Dolayısıyla iki ülkenin birbirleri açısından ideolojik düşmanlıkları ön plana çıkmış ve ikili ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur.

1980- 90'lı yıllar boyunca Türkiye ve Suriye ilişkilerinin ana dinamiklerini oluşturan temel argüman Suriye'nin PKK faaliyetlerine destek vermesi olmuştur (Gökcan, 2018: 171). Önce 1970'li yıllarda Ermeni terör örgütü Asala 'ya destek veren ve gerek kendi ülkesinde gerekse etkisi altındaki Lübnan'da bu örgütün faaliyetlerine izin veren Suriye yönetimi, Sovyetler Birliğinden aldığı destekle 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'ye karşı yıkıcı faaliyet gösteren bir başka terör örgütü olan PKK'yi desteklemeye başlamıştır (İnat, 2015: 209). Özellikle 1990'lı yıllarda PKK terör örgütünün faaliyetlerinin tırmanmasıyla Türkiye ve Suriye arasındaki ilişkiler ciddi bir çıkmaza girmiştir. Dolayısıyla söz konusu dönemde Suriye ve Türkiye'nin ilişkileri diğer anlaşmazlık konuları (Hatay sorunu¹ ve akarsuların paylaşımı²) üzerinde de iş birliğini imkânsız hale getirmiştir (Gökcan, 2018: 171). Belirtilen tarihteki ikili ilişkilere yön veren unsurlar PKK faaliyetleri ve su sorunu olarak devam etse de 2 Ağustos 1990 günü Irak ordusunun Güneydoğu komşusu olan Kuveyt'i işgal etmesiyle başlayan Körfez Savaşı, iki ülke arasındaki ilişkilerin farklı bir bağlamda cereyan etmesine neden olmuştur (Gökcan, 2018: 180). Başka bir deyişle Körfez Savaşı, Türkiye'nin Ortadoğu'ya girmesi için kritik bir argüman olmuştur (Larrabee, 2007: 105). Türkiye'nin geleneksel Ortadoğu projesi 1990-91 arasında süregelen Körfez Savaşıyla farklı bir boyut kazanmıştır.

Türkiye, ilk etapta Irak'ın Kuveyt işgali ile karşı karşıya kalmasına ve zorla toprak işgaline karşı güçlü bir kınamadan öteye gidememiştir. Tarihler 3 Ağustos'u gösterdiğinde ise, Türkiye'nin Kerkük-Yumurtalık boru hattını kapatmayacağı veya Irak'a karşı başka adımlar atmayacağı bildirilmiştir (Hale, 1992: 684). Bu aşamada hükümet, Batılı güçlerle olan bağlarına zarar vermeden, yalnızca Araplar arası bir anlaşmazlık olarak görülen bu krizde, geleneksel tarafsız tutumunu koruyabileceğini varsaymıştır. Bu varsayım Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i tahliye etmeyi reddetmesi ve Birleşmiş Milletler 'den gelen beklenmedik güçlü bir tepki ile hızla geri çevrilmiştir (Hale, 1992: 684-685). Süreç bu şekilde ilerlerken Cumhurbaşkanı Özal'ın önderliğindeki Türkiye, Müttefik koalisyonuna katılmaya karar vermiş ve Saddam Hüseyin rejimine karşı güçlü bir duruş gerçekleştirmiştir. Irak petrol ihracatının Türkiye'deki boru hatlarıyla akışını sona erdirmiş ve ABD Hava Kuvvetleri'nin Türkiye'deki NATO üslerini Kuzey Irak krizi için kullanmasına izin vermiştir (Sayari, 2000: 173). Başka bir deyişle Irak'ın petrol ihracatını Türk Boru hatları üzerinden keserek, Irak-Türkiye sınırında birlikler kurarak Birleşmiş Milletler'lerin yaptırımlarını uygulamış ve ABD'nin Irak'a Türk üslerinden müdahalede bulunmasına izin vermiştir (Larrabee, 2007: 105).

Türkiye'nin Körfez Savaşı'na katılımı, pek çok yazar açısından Soğuk Savaş sonrası dönemde rolünü ve önemini yeniden vurgulama isteğinden kaynaklandığını belirtmiştir. Türk siyasi ve askeri elitleri arasında pek çok kişi, Türkiye'nin Müttefik koalisyonuna katılımını, sınır paylaştığı bir devlet olan Irak'ın gereksiz risklere maruz bırakacağından endişe duyuyordu. Ancak Irak'ın Kuveyt'i işgalinin ülkesinin Batı'ya yönelik jeo-stratejik önemini gösterme fırsatı sunduğuna inanan Cumhurbaşkanı Özal, Türkiye'yi müttefik koalisyonunda merkezi bir oyuncu haline getirmeyi başarmıştır (Sayari, 2000: 174-175). Başka bir deyişle Özal, koalisyon güçlerine katılmak ve destek vermek için hazırды. Diğer taraftan, dışişleri bakanlığı, parlamento ve kamuoyu tarafsızlık politikasını korumak istemekteydi. Dolayısıyla Türk politika yapıcıları bu iki farklı bakış açısı arasında uzlaşma sağlamak durumunda kalmışlardı.

Sonuç olarak Körfez Krizi sırasında uygulanan politikalar neticesinde Türkiye gelecek on yıl boyunca Ortadoğu ile ilişkilerinde etkilerini görecekti. İlk olarak Kürt sorunu Türkiye için önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu bağlamda Irak'ta oluşan güç boşluğu PKK için bir hareket alanı niteliği görmüştür (Balci, 2013: 197). Dolayısıyla Türkiye 1990'lı yıllarda terör olgusuyla mücadele etmek durumunda kalmıştır. İkincisi, Irak'a uygulanan ekonomik yaptırımlar Türkiye'nin ekonomik anlamda zarara uğramasına neden olmuştur (Balci, 2013: 197). Bu bağlamda Körfez Savaşı Türkiye açısından zarar ile sonuçlanmış ve gerek iç politikasını gerekse de dış politikasını etkilemiş görünmektedir. Öte yandan 90'lı yılların ilk yarısında Türkiye- Suriye ilişkileri Körfez Savaşının sonuçları ve terörizm konularıyla daha da gerginleşmiştir. Özellikle Irak ve Suriye'nin PKK'ya açık bir şekilde destek verdiğini düşünen Türkiye, bu sorunu Fırat Nehrinin paylaşımı konusuyla çözebileceğini düşünmüştür (Balci, 2013: 219). Öte yandan Türkiye 3 Ağustos 1992'de gerçekleştirdiği Suriye ziyaretiyle, niyetini açıkça belli etmiştir. Bu görüşmede (ve ilerleyen dönemlerde gerçekleşecek olan görüşmelerde) Ankara hükümeti, su sorununu PKK terörü ile ilişkilendirmiş ve bağlantısına vurgu yapmıştır (Fırat, Kürkçüoğlu, 2009: 556). Fakat Suriye'nin belirtilen süreçlere olumlu yanıt vermemesi ve Turgut Özal'ın vefatı ile ilişkiler farklı bir boyuta doğru evrilmeye başlamıştır. Başka bir deyişle, PKK meselesinde silahlı çözümün gün yüzüne çıkması söz konusu olmuştur ve Suriye politikası önemli ölçüde Genelkurmay'ın kontrolüne geçmiştir (Balci, 2013: 220).

1995 yılına gelindiğinde Suriye'nin, su sorununu ve Hatay meselesini tekrar gündeme getirip; uluslararası platformlara taşınması üzerine Ankara ve Şam arasındaki ilişkiler daha da gerginleşmiştir (Demir, 2011: 708). Dolayısıyla terör konularıyla oldukça kırılgan olan ilişkiler 1995'in ortalarından itibaren daha da gerilimli bir yapıya bürünmüştür. Bunun ertesinde Türkiye 23 Ocak

¹Birinci Dünya Savaşı sonrası Ortadoğu'nun sınırları çizilirken gündeme gelen anlaşmazlıklardan biri Hatay meselesi olmuştur. Türkiye- Suriye sınırına ilişkin yaşanan sorunların 1939 yılına kadar uzaması ve hatta Hatay'ın Türkiye topraklarına katılması sonrasında bile Şam yönetiminin bu konudaki taleplerinin zaman zaman tekrarlanması iki ülke arasında ki ilişkilerin seyrini belirlemiştir.

² Türkiye'nin 1950'li yıllardaki planların ardından 1964 yılında Fırat Nehri üzerinde Keban Barajı'nın inşasına başlaması Suriye tarafından kendi su topraklarını tehdit eden bir gelişme olarak algılanmış ve iki ülke arasında gerginliğe yol açmıştır.

1996'da Suriye'ye Öcalan'ın iadesi konusunda bir nota göndermiş ve hemen arkasından İsrail ile askeri iş birliği antlaşması imzalamıştır (Fırat, Kürkçüoğlu, 2009: 559). Belirtilen gelişmelere Suriye'nin tepkisi de gecikmemiş ve su sorununu tekrar gündeme alarak Türkiye'nin notasına karşılık vermiştir. Öte yandan Hatay bölgesindeki terör saldırılarının Suriye tarafından desteklenmesi konusu gündeme gelmiş ve ikili arasındaki ilişkiler tarihteki en gerilimli sürecin başlangıcını oluşturmuştur (Balci, 2013: 220). Türkiye açısından terör sorunun çözüme ulaşması, Suriye ekseninde olacağı görüşü yaygınlaşmış ve dönemin Genelkurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu'nun yaptığı açıklama doğrultusunda Suriye ile savaşın göze alındığı belirtilmiştir (Balci, 2013: 222).

Türkiye 90'lı yıllarda yoğun bir şekilde PKK terörü ile mücadele etmiştir. Öte yandan PKK kamplarına, stratejisine ve taktiklerine destek veren devlet merkezli en önemli aktör Suriye olmuştur. Şam yönetimiyle imzalanan ve sürdürülmeye çalışılan diplomatik diyalogların sonuç vermemesi üzerine 1998 yılında Türkiye Suriye'ye sert bir dille nota vermiş ve Suriye sınırına 10,000 asker göndermiştir (Güneylioğlu, 2011: 155). Dönemin genelkurmay başkanı olan Kıvrıkoğlu'nun yaptığı açıklamada "Suriye Türkiye'ye karşı ilan edilmemiş bir savaş sürdürüyor. Türkiye sabretti. Artık bu durumun sürmesine tahammülü yoktur" ifadeleri ile Suriye'yi açıkça savaşla tehdit etmiş görünmekteydi (Balci, 2013: 222). Türkiye'nin tutumuna ilk tepki İsrail'den gelmiş ve Türkiye-Suriye arasında olan kriz konusunda Ankara yönetimine askeri ve siyasi desteği vermeyeceğini belirtmiştir (Fırat, Kürkçüoğlu, 2009: 566). Bölgenin diğer ülkeleri ve ABD açısından da olumlu bir geri dönüş alamayan Türkiye, krizin diplomatik yollarla çözümlenmesine yakın olduğunu belirtmiştir. Krizin çözümünde diplomatik diyalogların kurulması üzerine Öcalan'ın Suriye'den sınır dışı edildiği doğrulanmıştır. Daha sonra 20 Ekim 1998'de Ankara ile Şam arasında terörle mücadelede iş birliği anlaşması diğer deyişle Adana Mutabakatı imzalanmıştır (Sezgin'den akt. Güneylioğlu, 2011:155-56). Sonuç olarak Suriye ile yaşanan kriz sonucunda Öcalan Suriye'den ayrılmış fakat Türkiye'nin PKK'ya karşı uyguladığı politikaların hedefine ulaşip ulaşmadığı tartışmalar arasında girmiştir (Fırat, Kürkçüoğlu, 2009: 567).

Belirtilenlerin ışığında 90'lı yıllarda Türkiye ve Suriye ilişkileri oldukça gerilimli ilerlemiştir. Konstrüktivist yaklaşımın temel argümanına göre uluslararası yapının değişimi sonucunda devletlerin kimliği ve dolayısıyla da dış politika eylemleri değişebilmektedir. Başka bir ifadeyle uluslararası sistemdeki değişimler; uluslararası normları değiştirmekte ve bunun sonucu olarak da aktörlerin kimlik ve çıkarlarını şekillendirmektedir. Türkiye- Suriye ilişkilerinde de bunun etkilerini görebilmekteyiz. Özellikle Türkiye soğuk savaş sonrasında değişen yapıya uyum süreci geçirmiştir. Bu süreç içerisinde Batılı kimliğinin artık çıkarlarını karşılayamadığını ve yeni kimlik arayışlarına giriştiğini belirtebiliriz. Bu inşa süreci içerisinde Türkiye'nin ve Suriye'nin ikili ilişkilerindeki sosyal ve kültürel diyaloglarında zayıflama söz konusu olmuştur. Zira gerek değişen dünya koşulları gerekse Türkiye ile Suriye'nin değiştirmek durumunda kaldıkları çıkarları ve kimlikleri nedeniyle, ilişkiler oldukça gergin ve düşmanca diyaloglar üzerinden ilerlemiştir.

Öte yandan ikilinin ilişkilerinde daha özel veya bölgesel nedenlerin de etkileri bulunmaktadır. Örneğin; ikilinin ilişkilerinde Hatay meselesi oldukça geniş bir yer tutmuştur. Zira Suriye Hatay'ın Türkiye'ye ait olduğunu kabul etmekte direniş göstermiştir. Diğer bir bağlamda ise; Türkiye'nin İsrail'i tanıması ve diplomatik görüşmelerde bulunması da Suriye açısından bir tehdit olarak algılanmıştır. Buna ek olarak Türkiye'de süregelen PKK terör sorunu ve su meselesi de ikili ilişkilerdeki gerginliklerde geniş bir yer tutmuştur. Bu bağlamda Konstrüktivizmin sunduğu bir diğer argüman ise; tüm aktörlerin tüm zamanlar için ve tüm coğrafyalar için farklı çıkarlar oluşturabildiğidir. Diğer bir deyişle aktörlerin çıkarları zamana, mekâna ve diğer faktörlere bağlı olarak önce kendi kimliklerini oluşturmakta daha sonra ise çıkarlarını belirlemektedir. Türkiye'nin dış politika çıkarlarını ve Suriye ile olan ilişkisini de etkileyen PKK terörü, su sorunu ve Hatay meselesi gibi faktörlerdir. Dolayısıyla Türkiye ve Suriye ilişkilerinin temel dinamikleri uluslararası değişimlere, sosyal etkileşim faktörlerinin zayıflamasına ve kimliklerin değişimine bağlanmaktadır. Belirtilenlere ek olarak; inşacı yaklaşım devletler arasındaki ilişkilerin ille de barışçı olacağını garantisinin olmayacağını belirtmektedir. Buna göre, Türkiye ve Suriye'nin 90'lı yıllardaki ilişkileri bu inşacı yaklaşımın sunduğu argümanın kanıtı niteliğindedir.

Uluslararası normlar ve değişkenler devletlerin kimliklerini ve dış politika eylemlerini şekillendirmektedir. Bu duruma örnek olarak; Ortadoğu'daki, siyasi atmosfer ve Birinci Körfez Savaşı'nın ardından sorunlu ve karmaşık düzen verilebilir. Zira ABD'nin bölgedeki hâkim rolü, Batılı devletlerin ve bölgesel aktörlerin (uluslararası değişkenler) yapısal ve yumuşak güç araçlarını kullanmalarını engellemiş ve Türkiye-Suriye ilişkilerinin gündemi, güvenlik konuları çerçevesinde seyir etmiştir. Dolayısıyla, Türkiye ve Suriye'nin ikili ilişkilerini uluslararası yapı, normlar ve çıkarlar şekillendirmiş ve ikilinin arasındaki normlar değişime uğramıştır.

3. 2000'li Yıllar ve Ak Parti İktidarı Dönemi (İlk Dönem) Suriye İlişkileri

Ak Parti dönemi içerisinde Türk Dış Politikası genel çerçevenin dışında bir seyir izlemiştir. Esasen çıkar odaklı dış politika eğilimini içerisinde barındırmıştır. Soğuk Savaştan sonra Batı kimliğine alternatif bir dış politika kimliği benimsemeye çalışan Türkiye, Ak Parti iktidarı döneminde de yeni alternatifleri denemiştir. Koalisyon döneminin yaralarının sarılmaya çalışıldığı Ak Parti iktidarında, radikal kimlik değişimleri konusunda da temkinli adımlar atılmıştır. Bu dönemde öncelikli hedef; istikrarsız siyasi yapıyı istikrarlı bir zemine oturtmak ve dış politikada hareket kabiliyeti yaratabilmek olmuştur (Ulu, 2014: 44). Özellikle 1990'ların başında Turgut Özal ile birlikte gündeme gelen yeni-Osmanlıcılık, Ak Parti döneminde de etkisini sürdürmüştür (Balci, 2013: 257). Ak Parti iktidarı dönemi dış politikasında Batı kimliğine alternatif olarak Doğu ve Osmanlıcılık unsurlarına değinilmiştir. Ak Parti kurucuları, 2002 yılında yayınladıkları seçim beyannamesinde partinin kimliğini de şu sözlerle ifade etmişlerdi: "Milletimizin

tarihsel tecrübe ve birikimini geleceğimiz için sağlam bir zemin olarak gören Ak Parti muhafazakardır. Türk toplumu, bu coğrafyada ortak bir kaderi paylaşan, acı-tatlı hatıraların bileştirdiği büyük bir ailedir. Bu ailenin kimliğini oluşturan değerlerin, çağdaş gelişmeler ışığında yeniden üretilerek devam etmesine imkân hazırlanacaktır” (Ak Parti, www.akparti.org.tr, 25.09.2019). Ak Parti'nin muhafazakâr- demokrat kimliğini ifade eden bu satırlar, aslında dış politikada da tarih, kimlik ve kültürel değer temelli bir çizgi izleyeceğinin işaretini vermiştir.

Yine aynı şekilde Ak Parti yönetiminin entelektüel zeminini oluşturan Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik (2001) isimli kitabında küreselleşme çağının Türk Dış Politikasına olan etkilerini ve bu bağlamda Türkiye'nin dış politika ihtiyaçlarının gözden geçirilmesi konusundaki gerekliliklerini tartışmıştır (Güneylioğlu, 2011: 158). Özellikle Davutoğlu'nun çalışmalarından da gözlemleneceği üzere; Türkiye bu dönemde dış politikasında iki temel politikayı benimsemiştir. İlk olarak; coğrafi ve tarihi unsurlar üzerine inşa edilen “stratejik derinlik” kavramı ve buna ek olarak da “komşularla sıfır sorun” kavramı 2000’li yıllarda Türk Dış Politikasını şekillendirmiştir (Küngerü, 2014: 75). “Komşularla sıfır sorun” politikası Ak Parti iktidarı döneminde başka dış politika unsurlarının da kullanımına zemin hazırlamıştır. Bunlardan en fazla göze çarpan politika araçları; diplomasi, bölge ülkeleriyle yakın ilişkiler, gelişen serbest piyasa ekonomisi gibi politikalar (Balci, 2013: 259). Bu dış politika tercihi özünde iki medeniyet arasında sıkışıp kalan bir Türkiye tablosundan ziyade; daha serbest dış politika seçenekleri üretebilen bir aktör olma vizyonundan kaynaklanmaktadır. Ayrıca “komşularla sıfır sorun” politikasının sonucunda Türkiye, Suriye de dâhil olmak üzere birçok ülke ile ilişkiler geliştirmiştir.

Bu bağlamda özellikle Türkiye-Suriye ilişkileri, Adana Mutabakatından sonra yumuşamaya başlamıştır. İkili ilişkiler 2000 yılında Beşar Esad’ın, iktidara gelmesiyle ve 2004 yılında Ankara’yı ziyaret etmesiyle (Balci, 2013: 275) bir anda ivme kazanmıştır. İlişkilerin ilerlemesinde ikinci kademe ABD’nin 2003 Irak işgalidir. Suriye, İsrail’in müttefiki olan ABD yanında yer almamış ve ABD’nin Irak’a girmesiyle Suriye güneyden İsrail, doğudan Irak ile çevrelenmiştir (Ulu, 2014: 64-65). Diğer yandan Türkiye Irak’ta yaşanan savaştan ve Irak’ın bölünmesinden güvenlik endişesi duymaktaydı. Dolayısıyla Türkiye ve Suriye ilişkilerinde güvenlik endişeleri nedeniyle bir yakınlaşma söz konusu olmuştur. 2003 yılındaki yakınlaşma, 2004 yılında daha da ileriye götürülerek ikili arasında Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşması imzalanmış ve Anlaşma 2007’de yürürlüğe girmiştir. Böylece ABD’nin Irak’ı 2003’te işgali ile Türkiye Suriye arasında yakınlaşma süreci daha da derinleşmiştir (Sargı, 2014: 130). 2000’li yıllarda ikilinin ilişkilerinde gözlenen ilk değişim diplomatik diyalogların artması olmuştur. Bu bağlamda ikilinin ilişkilerinde ilerleme kaydettiği üç alandan bahsedilebilir: Güvenlik, su ve ekonomi (Yeşilyurt, 2013: 402). Daha önceki yıllarda ikilinin ilişkilerinde krize neden olan konular 2000’li yıllarda iş birliği alanına girmiştir.

Özetle; 2000’li yıllarda ikili arasında birçok anlaşma imzalanmış ve ilişkiler iyiye doğru seyir etmiştir. Özellikle 2004 yılında imzalanan Serbest Ticaret Antlaşması ilişkilerin ekonomik zemine oturtulmasının bir sonucu olarak karşımıza çıkmıştır (Sargı, 2014: 133). Diğer bir deyişle imzalanan Serbest Ticaret Antlaşmasıyla Türkiye ve Suriye ekonomiyi ve karşılıklı bağımlılığı güvence altına almalarının yanında, bölgesel olarak da bir iş birliği içerisine girmişlerdir. İkili ilişkilerde önemli bir ilerleme kaydeden Serbest Ticaret Antlaşması’nın ardından Erdoğan, “Kardeş Suriye halkına en kalbi selamlarımı iletirim” açıklamasında bulunmuş ve anlaşmanın Türkiye-Suriye arasındaki ekonomik ve ticari birlikteliğin hukuki altyapısını oluşturan bir adım olduğunu belirtmiştir (Sargı, 2014: 133-134). Esad ise, yaptığı açıklamada, Türkiye ile ikili ilişkilere önem verdiklerini ve bu ilişkileri artırmak istediğini belirtmiştir (Sargı, 2014: 133-134). Örneğin; 2004 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacmi 750 milyon dolar civarındayken, 2008 yılında 1,8 milyar dolara yaklaşmıştır. (Kengerü, 2014: 78).

Ekonomi temelinde gelişen ikili ilişkilerin test edildiği olay ise; 2005 yılında dönemin Lübnan başbakanının öldürülmesi olmuştur. Batılı aktörlerin Suriye’yi sorumlu tuttıkları bu süreçte Türkiye, Şam yönetimine destek vermiştir (Balci, 2013: 276). Bu durum ikili arasındaki ilişkilerin iş birliğine dayanan temellerinin uzun vadeli olduğunu göstermiştir. İlişkilerin geldiği noktayı gösteren diğer bir gelişme ise, Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi’dir (Yeşilyurt, 2013: 402). Gümrük vergilerinin kademe kademe kaldırılmasını öngören bu anlaşmanın sonucunda, Türkiye’nin Suriye’ye yaptığı ihracat ertesi yıl 1 milyar doların üzerine çıkmıştır (Balci, 2013: 276). Bu gelişmelerin ertesinde; Türkiye ve Suriye arasında teknik, kültürel, ekonomik ve bilimsel iş birliğini öngören Türkiye-Suriye Bölgelerarası İş birliği Programını oluşturmuşlardır (Kengerü, 2014: 78). Bu bağlamda Serbest Ticaret Antlaşmasıyla ikili arasında gelişme gösteren ekonomik ilişkiler, Bölgelerarası İşbirliği Programı ile iki ülkenin ticaret hacmi ve yatırım projeleri oldukça artmıştır. İlişkilerin geldiği noktayı gösteren diğer bir unsur ise; 2007 yılında Şam yönetiminin İsrail ve Irak ile arasındaki sorunların çözümü konusunda Türkiye’nin arabuluculuk yapmasıdır (Balci, 2013: 276). Belirtilen gelişmeler neticesinde Ankara ve Şam arasındaki dostane ilişki devamlılığını sürdürmüş ve iki ülke ekonomik, politik ve kültürel anlamda bütünleşme yolunda ilerlemiştir. İki ülke arasında sürdürülen bu dostane ilişki 2009 yılında imzalanan bir antlaşma ile de devam ettirilmiş ve iki ülke vatandaşlarının seyahatlerinde vizelerin kaldırılması yönünde adım atılmıştır. İlişkilerin geldiği noktayı daha iyi kavrayabilmek açısından Ahmet Davutoğlu’nun ifadelerine yer vermek gerektir. Davutoğlu, vizelerin kaldırılması ile ilgili olan süreci ve düşüncelerini şu şekilde belirtmiştir: “Suriyelilere seslenmek istiyorum. Türkiye sizin ikinci ülkeniz ve Türk halkı kucak açmış sizi vizesiz olarak beklemektedir” (Hürriyet, 20.12.2018). Davutoğlu’nun verdiği mesajdan da anlaşılacağı üzere ortak tarih, kültür ve değer söylemleri Suriye ile olan ikili ilişkilerde geniş bir yer bulmuştur.

Sonuç olarak 2002 yılında iktidara gelen Ak Parti yönetiminin, dış politikasında bölgesel istikrarı öngören yaklaşımı Türkiye’nin komşularıyla ve Ortadoğu bölgesindeki pek çok devlet ile kültürel-etnik vurguya dayalı ve ekonomik çıkarlarını

güçlendirecek bir dış politika stratejisi geliştirdiği gözlenmektedir. Türkiye ve Suriye 2001-2010 yılları arasında oldukça yakın ve dostane ilişkiler kurmuştur. “Komşularla sıfır sorun” temelli Türk dış politikası ilişkilerin gelişmesine ve ilerletilmesine oldukça katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda Suriye ve Türkiye arasındaki yakınlaşma ekonomik alanlarda başlayan ve diğer alanlara da yayılan ileri düzeyde bir iş birliğini doğurmuştur. Devletlerin sosyal aktörler olduğunu ileri süren Konstruktivizm, devletlerin fikirlerinin değiştiğini, normlar geliştirdiğini ve çıkarlarını bu bağlamda şekillendirdiğini de belirtmektedir. Türkiye- Suriye ilişkilerini de bu çerçeveden analiz edebilmekteyiz. İki devletin sosyal ve kültürel bağlamda diyaloglar inşa etmesi ilişkilerin olumlu seyir etmesine ve çıkarların ortak kimliğe dayalı bir zemine oturmasına neden olmuştur. Öte yandan iki ülkenin tarihsel, kültürel ve coğrafi vurgulara dayalı ilişkiler kurması da iş birliğini geliştiren bir unsur olarak önem teşkil etmiştir. Özellikle belirtilen dönemde Türkiye’nin din, kültür ve tarihsel açıdan benzer özelliklere sahip ortak bir kimliğe sahip olan Suriye ile ilişkilerini geliştirdiği ve bu ilişkileri kimlik temelli bir zemine inşa ettiği görülmektedir. Türkiye’nin genelde bölgeye ve özelde ise Suriye’ye konstruktivist yaklaşımını gösteren ve Ahmet Davutoğlu’nun kimliğe vurgu yapan sözleri şu şekildedir: “Ortak sloganımız, ‘ortak kader, ortak tarih, ortak gelecek; el kader el müşterek, el tarih el müşterek, el müstakbel el müşterek’ olarak ilan ediyorum” (Ağır, Atılgan, 2017: 81). Davutoğlu’nun sözlerinden de anlaşılacağı üzere; devletler sosyal aktörlerdir ve oluşturulan ortak bir diyalog sayesinde dış politika eylemleri dönüşebilmektedir. Zira Türkiye’nin bu döneme ait dış politikası stratejik kültürünün ve kimliğinin yansımasıdır. Başka bir deyişle kültürel bağlara vurgu yapan Ak Parti’nin dış politika stratejisinin odak noktası kimlik, kültür ve söylem gibi sosyal değerlerin olduğu, politika tercihlerini şekillendirdiği ve ekonomik çıkarlarını, belirtilen sosyal olgularla inşa ettiği görüşünü savunan Konstruktivizm yaklaşımı ile örtüşmektedir.

4. Sonuç

İkinci dünya savaşı sırasında Türk dış politikasının temeli statükocu politika eylemlerine dayanmaktaydı. Savaşın bitimi ve Soğuk Savaşın başlangıcıyla birlikte özellikle Sovyetler Birliği’nin yayılcılığının sonucunda Türkiye, ABD eksenli Batı yanlısı bir dış politika izlemiştir. Türkiye’nin Batı yanlısı politika izlemesinin nedenini pek çok araştırmacı, bilinçten ziyade mecburiyet olarak değerlendirmektedir. Öte yandan 90’lı yılların başında dış politikasında Türkiye, “Türk Kimliğini” öne çıkarmış daha sonra Necmettin Erbakan döneminde “İslami Kimlik” politikası etkili olmuştur. İsmail Cem İpekçi’nin dış politika söylemi “Batılı Kimlik” etrafında şekillenirken; Ahmet Davutoğlu zamanında “Neo- Osmanlılık Kimliğine” vurgu yapılmıştır.

Türkiye’nin 2000’li yıllarda dış politikasında izlemiş olduğu “komşularla sıfır sorun” politikası Ortadoğu’daki aktörlerle yakın ilişkiler kurmasına vesile olmuştur. Özellikle Suriye ile olan ilişkilerin temeli din, kültür ve tarihsel olgu temelli diyaloglar ile ilerletilmiştir. Türkiye’nin bu döneme ait dış politikası stratejik kültürünün ve kimliğinin yansımasıdır. Başka bir deyişle kültürel bağlara vurgu yapan Ak Parti’nin dış politika stratejisinin odak noktası kimlik, kültür ve söylem gibi sosyal değerlerin olduğu, politika tercihlerini şekillendirdiği ve ekonomik çıkarlarını, belirtilen sosyal olgularla inşa ettiği görüşünü savunan Konstruktivizm yaklaşımı ile örtüşmektedir. İkili ilişkilerde ve iş birliği sürecinde Türkiye- Suriye ilişkileri -realizmin öğretisi olan- çıkarı korumak, onu maksimize etmek ve güç mücadelesi peşinde koşmanın ötesinde sosyal olgular, iş birliği ve diplomasi vasıtasıyla çıkarları korumak olarak görünmektedir. Bu durumun açıklanmasındaki en temel faktör konstruktivizmin öğretisi olan, kimliklerin dönüşüm sürecine girmiş olmasıdır. Kimliğin dönüşüm sürecinde politika yapıcılarının değişmesi, dünya sisteminin dönüşmesi ve sosyal unsurların değişimi etkili olabilmektedir. Başka bir deyişle politika yapıcılarının kimliği de dış politika unsurunun belirlenmesinde önemli bir faktör olmaktadır.

Uluslararası ilişkiler disiplini içinde kimliğin ne şekilde değiştiği ve devletlerin dış politika eylemlerinin analiz edilmesinin Türkiye-Suriye ilişkileri çerçevesinde açıklandığı bu çalışmanın temel amacı; belirtilen dönemlerde meydana gelen kimlik değişimlerinin ve kimliklerin etrafında şekillenen çıkarların, dış politikaya olan etkisinin araştırılmasıdır. Bu amaca ulaşılması için Konstruktivist teorinin argümanlarından faydalanılmıştır. Çalışmanın iddiasını; devletlerin sosyal aktörler olduğu ve sosyal olgular ile politika tercihlerini şekillendirip; ekonomik çıkarlarını da belirtilen sosyal olgularla inşa ettiği görüşü oluşturmuştur. Türkiye-Suriye ilişkilerinin vaka olarak seçildiği bu çalışmada, devletlerin ikili ilişkilerinde kimlik faktörünün dış politika eylemlerine olan yansımaları değerlendirilmiştir. Bu bağlamda devletlerin çıkarlarının, eylemleri şekillendirdiği kabul edilmekle birlikte, kimliklerin de sürekli bir inşa ve dönüşüm süreci içinde olması durumu çalışmanın temel argümanını oluşturmuştur.

Çalışmanın ilk bölümünde Konstruktivizm ve hakim yaklaşım olarak nitelendirilen Realizm, İdealizm ve Liberalizmin karşılaştırılması yapılmıştır. 1990’lı yıllardaki Türkiye-Suriye ilişkilerinin irdelendiği ikinci bölümde ise iki devletin dış politika argümanları değerlendirilmiştir. Değişen kimliğin dış politikayı ne ölçüde şekillendireceği ya da değişen dış politikanın kimliği ne ölçüde biçimlendireceği iddiasını temel alan üçüncü bölümde ise; 2000’li yıllardaki Ak Parti hükümetinin Suriye hükümeti ile olan dış politika argümanları irdelenmiş ve çalışmanın ana iddiası ortaya konulmuştur.

Kaynakça

- Acet, G.S. (2012), Uluslararası İlişkilerde Dış Müdahale Sorunu: Afganistan Ve Libya Müdahalelerinin Uluslararası Hukuk Ve Meşruiyeti Açısından Değerlendirilmesi. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Akıllı, A. (2013). Kimlik- Dış Politika İlişkisi: Türk Devlet Kimliğinin Türk Dış Politikası Üzerine Etkisi. (Yayımlanmış Doktora

- Tezi). Gazi Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Alpman, P.S. Sosyal Teorinin Konusu Olarak Kimlik: Sosyal İnşacı Yaklaşım. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 1-28.
- Altunoğlu, M. (2009). Kimlik 'in Modern İnşası, Kimlik Politikaları ve Türkiye'de Kimlik Tartışmaları. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Arı, T. (2013). *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, İstanbul: MKM Yayınları.
- Balcı, A. (2013). *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Balcı, A. Ve Kardaş, Ş. (Ed.) (2015). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Boyras, H.M. (2015). Türkiye'de Devlet Kimliği Ve Dış Politika. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 425-428.
- Brent J. Steele. (2007). Liberal-Idealism: A Constructivist Critique. *International Studies Review*, 9(1), 23-52. Erişim Adresi: <http://www.jstor.org/stable/4621776>.
- Burchill, S. , Linklater, A. , Devetak, R. , Donnelly, J. , Nardin, T. , Paterson, M. , Reus-Smit, C. ve True, J. (2013). Uluslararası İlişkiler Teorileri. (Çev: Muhammed Ağcan ve Ali Aslan). İstanbul: Küre Yayınları.
- Burr, V. (2006). An Introduction to Social Constructionism. *Routledge is an imprint of the Taylor & Francis Group*. 1-11.
- Çağlar, M. (2017). Toplumsal İnşacı Uluslararası İlişkiler Yaklaşımına Göre 1998- 2011 Arası Ve 2011 Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, 2(1), 141-170.
- Ekici, K.D. (2018). Sosyal Konstruktivizme Göre Turgut Özal Dönemi Türk Dış Politikası (1983-1993). (Yayımlanmış Doktora Tezi). Kocaeli Üniversitesi/ Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.
- Ereker, F. (2010). Dış Politika ve Kimlik: İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikasının Analizi. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ersoy, T. (2014). A Constructivist Analysis of Israel's Nuclear Policy. *Bilge Strateji Dergisi*, 6(11), 75-87.
- Ertem, H. (2008). Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstruktivist Bir Yaklaşım: "Kimliğin Güvenliği" ve "Güvenliğin Kimliği". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16, 177-237.
- Falk, R. (2005). *Political Science Quarterly*, 120(1), 144-145. Erişim Adresi: <http://www.jstor.org/stable/20202485> .
- Galbin, A.(2014). An Introduction To Social Constructionism. *Social Research Reports*, 26, 82-92.
- Gökcan, Ö. (2018). Türkiye-Suriye İlişkilerinde Bir Kırılma Noktası: Ekim 1998 Krizi Veya Diğer Bir İfadeyle "İlan Edilmemiş Savaş". *Akademik İncelemeler Dergisi*, 13(1), 159-198.
- Gülser, M. (2017), Türkiye ve Suriye İlişkilerinde Süreklilik ve Dönüşüm Üzerine Bir Dış Politikası İncelemesi. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Güney, M.K. (2017), İnşacılık Kuramı Kapsamında 2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası Ve Kimlik. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Hale, W. (1992). Turkey, the Middle East and the Gulf Crisis. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 68(4), 679-692. doi:10.2307/2622709.
- Harshe, R. (2006). Culture, Identity and International Relations. *Economic and Political Weekly*, 41(37), 3945-3951. Erişim Adresi: <http://www.jstor.org/stable/4418700>.
- Hopf, T. (1998). The Promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security*, 23(1), 171-200. doi:10.2307/2539267.
- Hurd, I. (2008). Constructivism. In (Ed.), *The Oxford Handbook of International Relations: Oxford University Press*, Erişim Adresi: <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199219322.001.0001/oxfordhb-9780199219322-e-17>.
- İlter, E. (2015), Uluslararası Hukukta Koruma Sorumluluğu: Libya Örneği. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- İren, A. (2013), Uluslararası İlişkilerde Bir Kuvvet Kullanma Aracı Olarak Koruma Sorumluluğu: Darfur Ve Libya Örnek Olay İncelemeleri. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kardaş, Ş. (2011). Charting the new Turkish foreign policy. *International Journal*, 67(1), 1-6. Erişim Adresi: <http://www.jstor.org/stable/23265961>.

- Kaya, S. (2008). Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(3), 84-111. doi: 10.1501/SBFder_0000002074.
- Kengerü, A. (2014). Soğuk Savaş Sonrası Türkiye- Suriye İlişkileri. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Koprulu, K. (2009). Paradigm Shift in Turkey's Foreign Policy. *The Brown Journal of World Affairs*, 16(1), 185-201. Erişim Adresi: <http://www.jstor.org/stable/24590749>.
- Larrabee, F. (2007). Turkey Rediscovered the Middle East. *Foreign Affairs*, 86(4), 103-114. Erişim Adresi: <http://www.jstor.org/stable/20032418>.
- Oran, B. (2016). *Türk Dış Politikası Cilt:1(1919-1980)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran, B. (Ed.) (2009). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran, B. (Ed.) (2013). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt III*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öniş, Z. (1995). Turkey in the Post-Cold War Era: In Search of Identity. *Middle East Journal*, 49(1), 48-68. Erişim Adresi: <http://www.jstor.org/stable/4328771>.
- Palan, R. (2000). A World of Their Making: An Evaluation of the Constructivist Critique in International Relations. *Review of International Studies*, 26(4), 575-598. Erişim Adresi: <http://www.jstor.org/stable/20097700>.
- Roskin, M.G ve Bery N. O. (2004). *Uluslararası İlişkiler: UI'nin Yeni Dünyası*. (Çev. Özlem Şimşek). Ankara: Adres Yayınları.
- Rumelili, B. (2015). "Bölgeselcilik ve İnşacılık: Kazanımlar ve Vaatler", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 12(46), 169-185.
- Sak, Y. (2015). Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye'de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, 11(44), 121-153. Erişim Adresi: http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2016/06/44_5.pdf.
- Sargı, İ. (2014). Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) Döneminde Türkiye'nin Irak, İran ve Suriye ile İlişkileri. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Atılım Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sayari, S. (2000). Turkish Foreign Policy in the Post-Cold War Era: The Challenges of Multi-Regionalism. *Journal of International Affairs*, 54(1), 169-182. Erişim Adresi: <http://www.jstor.org/stable/24357694>.
- Şahin, M. (2012). Syrian Dispute In The Context Of Structural Constructivism. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 19-26.
- Şahin, M. ve Şen, O. (Ed.) (2014). *Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar*. Ankara: Kripto Yayınları.
- Tandoğan, M. (2015). Konstrüktivizm (Sosyal İnşacılık) Kuramı Bağlamında Afrika Birliği. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 634-650.
- Terry, P. (2015). The Libya intervention (2011): Neither lawful, nor successful. *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa*, 48(2), 162-182. Erişim Adresi: <http://www.jstor.org/stable/24585876>.
- Ulu, C. (2014). Ahmet Davutoğlu Döneminde Türkiye Suriye İlişkileri. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Wendt, A. (1992). Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, 46(2), 391-425. Erişim Adresi: <http://www.jstor.org/stable/2706858>.